

АДАБИЙ ТАЪЛИМДА ЎҚУВ ТОПШИРИҚЛАРИНИНГ ТУРЛАРИ ВА ТАВСИФИЙ ЖИХАТЛАРИ

Расулова Гулбахор Керимбаевна,
Тошкент Амалий фанлар университети доценти

Аннотация: мақолада адабий таълимни ривожлантириши масаласи, хусусан, ўқув топшириқларини такомиллаштириши, адабиёт ўқитишида савол ва топшириқлари мазмунини таҳлилий ўрганиши, асар моҳиятини очиб берувчи ўқув топшириқлар ишлаб чиқишининг илмий-методик асосларини яратиши, ўқувчилар билиминини баҳолаш мезонларини кўриб чиқиши бўйича муҳим тавсиялар, хулосалар баён қилинган.

Калит сўзлар: адабий таълим, таълим мазмуни, асар моҳияти, бадиий асар таҳлили, ўқув топшириқлари, савол, топшириқ, уй вазифаси, билим, кўникма ва малакалар

ТИПЫ И ОПИСАТЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ УЧЕБНЫХ ЗАДАНИЙ В ЛИТЕРАТУРНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Расулова Гулбахор Керимбаевна,
доцент Ташкентского университета прикладных наук

Аннотация: в статье рассматривается вопрос развития литературного образования, в частности, важные рекомендации, выводы по совершенствованию учебных заданий, аналитическому изучению содержания вопросов и заданий в преподавании литературы, созданию научно-методических основ для разработки учебных заданий, раскрывающих суть произведения, рассмотрение критериев оценки знаний учащихся.

Ключевые слова: литературное образование, содержание образования, суть произведения, анализ художественного произведения, учебные задания, вопрос, поручение, домашнее задание, знания, навыки и квалификация

TYPES AND DESCRIPTIVE ASPECTS OF LEARNING TASKS IN LITERARY EDUCATION

Rasulova Gulbakhor Kerimbayevna,
Associate Professor of Tashkent University of Applied Sciences

Abstract: the article deals with the development of literary education, in particular, important recommendations, conclusions on improving educational tasks, analytical study of the content of questions and tasks in teaching literature, the creation of scientific and methodological foundations for the development of educational tasks that reveal the essence of the work, consideration of criteria for assessing students' knowledge.

Keywords: literary education, the content of education, the essence of the work, the analysis of the work of art, educational tasks, question, assignment, homework, knowledge, skills and qualifications

Кириш. Topshiriq jahon til o'qitish metodikada o'quv maqsadiga erishishga qaratilgan o'quv jarayonining birligi bo'lib, uning tuzilishini belgilaydi, til va nutq maqsadlariga erishishda ma'lum darajada mashqdan farqlanishi bilan tavsiflanadi. O'quv topshiriqlarini o'zaro farqlash masalasi pedagogikada ham metodikada ham bahsli mavzudir.

Umumiy o'rta ta'lim adabiyot darsliklari va darslik-majmualarida berilgan savol-topshiriqlarning mazmun-mohiyati, yo'nalishlari, ular asosida o'quvchilarning mustaqil ishlarini tashkil etish bilan bog'liq muammolar bir qancha ilmiy va ilmiy-metodik ishlarda o'z aksini topgan

H. Suyunov adabiy ta'limda savol va topshiriqlar ustida ishlash bo'yicha muhim fikrlarni ilgari suradi. Jumladan, adabiyotdan savol-topshiriqlar yuzasidan olib boriladigan ishlar o'quvchilar o'zlashtirishi lozim bo'lgan bilimlar, ko'nikma va malakalarni baholash hamda nazorat qilish, mustaqil faoliyatga yo'llashgina bo'lib qolmasdan, adabiy hodisalar, asarlar mohiyati xususida qiyosiy va teran tahlil vositasida umumlashma xulosalar chiqarish, ijodiy-estetik tafakkurni yuksaltirishga ham qaratilishi tadqiqot muammosi yuzasidan olib borilgan ko'p yillik ijodiy izlanishlar natijasi, pedagogik tajribalar xulosasi sifatida ilmiy-metodik jihatdan isbotlandi. Adabiyot darslarida savol-topshiriqlar ustida ishlash usullari: a) kirish mashg'ulotlariga doir savol-topshiriqlar ustida ishlash; b) asar tahliliga doir savol-topshiriqlar ustida ishlash; v) yakuniy mashg'ulotlarga doir savol-topshiriqlar ustida ishlash tarzida turli ta'limiy bosqichlarga bo'lib ishlab chiqildi, ularni amalda qo'llash yuzasidan tegishli tavsiyalar tizimi yaratildi. Adabiyot darslarida savol-topshiriqlar ustida ishlash Davlat ta'lim standarti va dasturda belgilangan talablarni bajarishda muhim omil ekanligi asoslab berildi. Biroq olim adabiy ta'limda o'quv topshiriqlari tuzish masalasiga alohida e'tibor qaratmagan, unda asosan, savol va topshiriqlar ustida ishlashga urg'u beriladi.

Mashqlardan farqli ravishda topshiriqlar darsning tashkiliy jihatlariga, o'quv materialini tushuntirishda va pedagogik aks ettirishda to'liq kiritiladi. Topshiriq bir vaqtning o'zida bir nechta mashqlarni o'z ichiga olishi mumkin, masalan: Topshiriq.

Bugungi kunda ko'plab xorijiy tillarni bilish muhimmi, yo'qmi, hamkasbingiz bilan muhokama qilyapsiz.

– Nima uchun bu savolga qiziqayotganingizni tushuntiring.

Hamkasbingiz bu haqida nima deb o'ylayotganini bilib oling.

Ushbu masala bo'yicha fikringizni ko'rsatadigan haqiqiy hayotiy ishni ayting.

– Izohni ifodalash vositalaridan foydalanish (kelishuv, taxmin, esga tushirish va boshqalar.) va nutq tuzish va hokazo.

Topshiriq va mashqlar o'rtasidagi farq haqida atamalarni belgilab, misollar keltirish orqali bu savolga javob berishga harakat qilinadi.

Zamonaviy o'qitish metodikasining eng xarakterli xususiyatlaridan biri topshiriqlar real harakatlarga qaratilishidir. Aksariyat darsliklarda hozirgi kunda kommunikativ natijaga ega bo'lgan topshiriq va mashqlar shuningdek tildan to'g'ri foydalanish imkonini beruvchi til mashqlari mavjud.

Topshiriq, odatda, xronologik va empirik bo'lmagan natijaga ega bo'lgan kommunikativ harakatdir. Hayotiy topshiriq bilan pedagogik topshiriq o'rtasida yana bir farq bor. Ikkinchisi, asosan, sinfda o'qitish maqsadlari uchun mo'ljallangan. Biroq, hayotiy topshiriqlar sinfdan tashqari til yordamida hal qilinadigan muloqot topshiriqlaridir. Adabiy ta'limda topshiriqning asosiy xususiyatlari quyidagicha:

1. Bir emas, bir nechta ko'nikmalarga qaratiladi.
2. Topshiriqlar kontekstda ishlatiladi.
3. Topshiriqlar kommunikativ va odatda hayotiydir.
4. Mazmunga e'tibor qaratiladi.

Adabiy ta'limda mashq odatda fanning bir elementiga qaratiladi va yod olish va ijro ko'nikmasiga doir natijaga ega bo'lishni ko'zlaydi:

1. O'qituvchi mashqini boshqaradi va nazorat qiladi.
2. Odatda, diqqat markazida bitta mahorat turadi.
3. Kontekst haqida hech qanday ma'lumot yo'q.
4. She'rni yoki nasriy parchani yod aytish mashqi.
5. Mantiqiylikka urg'u berilmaydi, diqqat markazida shakli emas, balki mazmuni turadi.
6. Tuzatish odatda darhol amalga oshiriladi.

O'qitish metodikasi bo'yicha keng qamrovli tadqiqotlar olib borayotgan pedagog, san'atshunos professor Jak Richards "mashqlar muvofiq, yakunlovchi va o'qib tushunish,

yoʻzish koʻnikmalarini oʻz ichiga oladi. Topshiriqlar nafaqat tilni oʻrganish, balki til bilan biror narsa qilishda ham natija beradigan har qanday faoliyat turini oʻz ichiga oladi”, deydi.

Biz ham savol, mashq hamda topshiriqlar haqida oʻz kuzatishlarimizni olib bordik, adabiyot oʻqitish metodikasi talablari doirasida tavsif va tasnif qildik. Kuzatishlarimiz natijasida ayrim namunalar ham yaratdik.

Adabiyot darslarida didaktik tahlilni qoʻllash orqali, birinchidan, oʻquvchilar qoʻyilgan masalani oʻrganishga tayyorlanadi, ikkinchidan, darslik va darslik-majmualardagi badiiy, ilmiy va ilmiy-metodik matnlar ustida ishlash, qoʻshimcha adabiyotlardan foydalanish malakalarini egallay boradilar, uchinchidan, adabiy-nazariy tushunchalarni amalda qoʻllash hamda oʻzlari bajargan mustaqil ishlardan toʻgʻri xulosalar chiqarishga oʻrganadilar. Olib borilgan izlanishlar davomida savol–topshiriqlar quyidagi talablar asosida tuzilsa samarali boʻlishiga ishonch hosil qildik.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi

Savol-topshiriqlar: –oʻquvchilarni oʻrganilayotgan asar yuzasidan mustaqil va atroflicha fikr–mulohaza yuritishga yoʻnaltirilgan boʻlishi; –oʻquvchilarning bilim saviyasi va hayotiy tajribasiga mos boʻlishi; –badiiy dunyoqarashi va axloqiy tushunchalarini shakllantirishga xizmat qilishi; –badiiy estetik tafakkurini yuksaltirishga yordam berishi; –nutqini boyitishi maqsadga muvofiqdir. Oʻquv topshiriqlarning vazifasi, qoʻllanish oʻrni haqida ham mulohaza qilib koʻrishga toʻgʻri keladi. Adabiyot darslarida, asosan, savol va topshiriqlardan foydalaniladi. Ayniqsa, topshiriqlarning ahamiyati katta.

Topshiriq atamasiga “Oʻzbek tilining izohli lugʻati”da quyidagicha taʼrif berilgan: “Topshiriq 1. Kimsaning zimmasiga yuklatiladigan ish, vazifa. Hukumat topshirigʻi. Topshiriq bermoq. Tergovchi ham xit boʻldi. Axir, u bu erga oʻynagani kelmagan-ku. Maxsus topshiriq bilan oqni oqqa, qorani qoraga ajratgani kelgan.”.

Koʻrinib turibdiki, har bir atama oʻz mazmun-mohiyatiga ega. Yaʼni, topshiriq kishining, jumladan, oʻquvchining zimmasiga biror mavzuni mustahkamlash maqsadida bir marta bajarish uchun beriladigan ish, vazifani anglatadi.

Adabiy taʼlimda foydalaniladigan topshiriqlar dastlab ikki turga boʻlinadi:

1. Anʼanaviy topshiriqlar
2. Pragmatik topshiriqlar

Anʼanaviy topshiriqlardan ham taʼlim jarayonida foydalanib kelinadi. Mazkur topshiriqning ahamiyatli ekanligini shu kunga qadar amal qilib kelinganidan ham bilish mumkin. Adabiyot mashgʻulotlarida hali ham anʼanaviy topshiriqlar qoʻllaniladi. “Shoirning tarjimai holi haqida gapirib bering”, “Sheʼrni yod oling” kabi nutqiy koʻnikmaning shakllanishiga xizmat qilmaydigan bir qancha topshiriqlar qatorida “Asardagi salbiy qahramonlarni sanab bering”, “Asar qahramonlarini tavsiflang” kabi anʼanaviy boʻlsa-da nutqiy malakani rivojlantirishga xizmat qiluvchi topshiriqlarni uchratish mumkin. Ammo bunday oʻquv topshiriqlari koʻp emas, qolaversa, muayyan mezon asosida tizimli berilmaydi.

Bu kabi topshiriqlarni tuzishda oddiy jummalarni tahlil qilishdan koʻra aforizmlar ustida ishlash foydali ekanligi inobatga olingan. Qolaversa, oʻquvchi mashhur kishilarning hayot haqidagi qarashlarini oʻrganishga qiziqadi. Eng muhimi, hikmatli soʻzlar ayrim oʻquvchilarning yashash shioriga ham aylanib boradi.

Mavjud darsliklarda bunday oʻquv materiallarini yoʻq deb boʻlmaydi. Biroq ular asosida berilgan topshiriqlarni takomillashtirish lozim. Darslikning asosiy vazifasi oʻqituvchini, koʻproq oʻquvchini yoʻnaltirish ekan, biz, avvalo, mashqni topshiriqdan farqlab ularning shartlarini oʻquvchida nutqiy koʻnikmalarni shakllantira oladigan holatga keltirishimiz zarur. Amaldagi darsliklarda quyidagi mazmundagi savollardan foydalanilmoqda:

“Asarning keyingi qismida tabiat tasviriga eʼtibor bering. Parchadagi badiiy tasvir vositalari nimaga xizmat qilmoqda?”, “Asarning davomini oʻqing. Muhojir va ota oʻrtasidagi ziddiyatga

e'tibor bering. Bu ziddiyat asar g'oyasini ochishda qanday ahamiyatga ega?", "Oqbo'yin, Oqto'sh va Malla o'rtasida qanday farqlarni kuzatdingiz? Muallif bu farqni ko'rsatishda qanday vositalardan foydalanmoqda?" kabi savol va topshiriqlar o'quvchini qanchalik asar mohiyatiga yaqinlashtiradi. Topshiriq shunchaki tuzilmasligi, puxta o'ylangan, maqsadli, ko'p tomonlama foydali shaklda bo'lsa, belgilangan dars vaqtidan unumli foydalanilgan bo'ladi. Topshiriq birgina ko'nikmani hosil qilishga qaratilgan bo'lsa, u bugungi kun talabiga to'la javob berishi qiyin. Bir topshiriqni bajarish mobaynida bir nechta ko'nikmani shakllantirish payti allaqachon kelgan. Darslik hamda o'quv qo'llanmalarining aksariyatida mashq va topshiriqlardan unumli foydalanilmaydi. Ya'ni birgina topshiriq bilan kifoyalaniladi.

Adabiyot darsligida test topshiriqlari ham berilgan:

1. Parchada tasvirlangan voqea qayerda sodir bo'lmoqda?

A) dala shiyponida B) qisqloq hovlisida C) shahardagi xonadonda

2. "Unga qarashlilari uch juft kalish". Bu gap bilan muallif nima demoqchi?

A) Uch juft kalishni it topib kelgan. B) Uch juft kalish itga berib yuborilgan. C) Uch juft kalish xonadon egalariniki.

3. It nega hasharchilarni yoqtirmay qoldi? A) Hasharchilar saranjomlikka rioya qilishmasdi.

A) It ayvonda oyoq kiyimlar ko'payishini istamasdi. B) Hasharchilardan birining etigi noxush xotiralarni yodga solardi.

4. Qaysi voqeani tasvirlashda retrospektiva usuli qo'llangan? A) Qizning kalishini kiyib paxtazorga ketishi B) Itning bolalardan qochib etik ichiga yashirinishi C) Bekaning itga tandirdan uzilgan issiq non berishi

Bizningcha, bir paytning o'zida bir necha topshiriq berish samaraliroq natija beradi:

– birinchidan, tildan foydalanish imkoniyatini kengaytiradi;

– ikkinchidan, maktabda o'qitiladigan boshqa o'quv predmetlardan masala berilganda o'quvchi qiynalmaydi. Chunki u ona tili darslarida bu shakldagi muammoli topshiriqqa ko'p duch kelgan va bosqichma-bosqich hal etilishi topshirilgan topshiriqlarni bajarishga odatlangan bo'ladi.

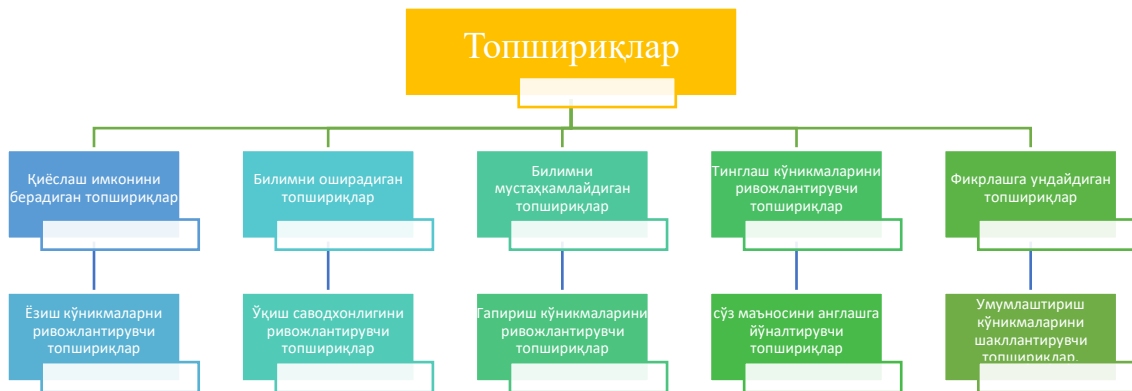
O'quvchilarda adabiy ta'lim orqali mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini kompleks tarzda shakllantiruvchi topshiriqlarning tarkibi quyidagicha:

Topshiriqlar tuzishda yuqoridagi tarkibiy qismlarga asoslanilsa, o'quv materiallarining saviyasi yanada ortadi. Topshiriq hozir amalda bo'lgan "Adabiyot" darsliklarida yangilik sifatida qiritilgan. Albatta, bu ijobiy hodisa. Biroq ulardan dars jarayonida o'rinli, samarali foydalanish yanada muhim ahamiyatga ega.

Zamonaviy topshiriqlarga qanday ehtiyoj sezilmoqda? Bugun zamon mustaqil, tanqidiy, yangicha fikrlaydigan kishilarni tarbiyalash vazifasini ona tili ta'limi oldiga muhim vazifa qilib qo'ymoqda. Adabiyot o'qitish bilan bir paytning o'zida o'quvchida mulohaza, mushohada, tanqidiy munosabat bildira olish malakasini ham rivojlantirish kerak. Topshiriqqa bir qator quyidagi rivojlantiruvchi vazifalarni bajarish mas'uliyati yuklanadi:



Bulardan tashqari topshiriqlar egallangan bilim ko‘nikma, malaka va kompetensiyalarni tekshirib ko‘rish – sinash vazifasini ham bajaradi:



Jumladan, quyidagi nutqiy ko‘nikmalarning rivojlanganligi yoki shakllanganligini aniqlash bo‘yicha sinov topshiriqlari:

T/r	Topshiriqning vazifalari
1.	Tanlash, qiyoslash, ajratish va umumlashtirish ko'nikmalarini sinashga doir topshiriqlar.
2.	Bilimning oshganligi va xotira mustahkamlanganligini tekshiruvchi topshiriqlar.
3.	Ko'nikmalarni sinashga doir topshiriqlar
4.	Malakalarni sinashga doir topshiriqlar
5.	Kompetensiyani sinashga doir topshiriqlar

Quyida o'quv topshiriqlaridan foydalanish bo'yicha bir namuna ishlab chiqilgan bo'lib, tanlangan matn ustida ishlash orqali topshiriqlarning vazifaviy turlari keltiriladi. Ta'kidlangani kabi topshiriqlardan dastlab bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishda, keyin o'zlashtirilgan bilim va egallangan ko'nikma hamda malakalarni sinash vositasi sifatida ham foydalaniladi.

Biroq, pedagogika fanlari doktori, professor Uman Arkadiy Ilich ta'lim topshiriqlari orasida ogohlantiruvchi ta'sirga ega bo'lmaganlari ham borligini ta'kidlaydi. Ular ta'lim qobiliyatlari va ko'nikmalarini takomillashtirish uchun o'xshashlik bilan amalga oshiriladigan reproduktiv vazifalardir.

Muhokama

O'quv faoliyatining tabiati bo'yicha ikkinchi guruh vazifalari quyidagilardan iborat: o'quv ma'lumotlariga vositachilik qiluvchi o'quv topshiriqlari; o'quv materiallari bilan o'quvchining ishini boshqaradigan o'quv topshiriqlari: a) kuzatuv uchun topshiriqlar; b) matn bilan ishlash topshiriqlari; v) qobiliyat va ko'nikmalarni shakllantirishga qaratilgan vazifalar.

O'quv ma'lumotlariga vositachilik qiladigan o'quv topshiriqlari to'g'ridan-to'g'ri o'quv materiallarini o'z ichiga oladi yoki uni qaerdan olish mumkinligini ko'rsatadi. Ushbu turdagi vazifalar o'qituvchining tushuntirishini qisman o'zgartiradi va o'quv materialining dastlabki idrokiga yoki uni mustaqil o'rganishga mo'ljallangan.

O'quv materiallari bilan talabalarning ishini boshqaradigan o'quv vazifalari o'quvchini tushunish, o'quv ma'lumotlarini tizimlashtirish, o'z-o'zini nazorat qilish; taqqoslashni, xulosalarni, umumlashtirishni taklif qiladi; yangi materialni ongli ravishda o'zlashtirilishiga yordam beradi.

Topshiriqlar tizimini ishlab chiqishda BLUM taksonomiyasidan ham bevosita foydalanish lozim. Taksonomiya o'quv faoliyatining turli sohalarini qamrab oladi: kognitiv (bilish), effektiv (hissiy-qadriyatli), psixomotor (harakatli). Shu bilan birga, agar o'quvchilarga o'z-o'zini anglash uchun taqdim etiladigan o'quv materiallari maxsus topshiriqlar bilan taqdim etilsa, ikkinchisining shakllanishi samaradorligi yuqori bo'ladi.

Topshiriqlar ishlab chiqishda bilish, anglash, tahlil qilish, sintez qilish va qo'llash kabi mezonlarga tayanish kerak, o'z o'rnini va navbati bilan baholash qismiga ham o'tiladi.

1. Bilishga doir topshiriqlar. Bu daraja o'quv materiallarining asosiy unsurlarini eslash, tushunib etish va qayta tiklashga yo'naltirilgan o'quv maqsadlarini ishlab chiqishni ko'zda tutadi. Bu darajadagi maqsadga uch toifadagi bilimlarni shakllantirishni kiritish mumkin:

– xususiyatli bilimlar (masalan, badiiy matndagi muddatlar, faktlar, sonlar, atamalar, nomlar);

– mulohazali bilimlar (masalan, yo'nalishlar, mezonlar, sinflar, toifalar);

– abstrakt bilimlar (masalan, qoidalar, aksiomalar, nazariyalar, tuzilmalar).

2. Anglashga doir topshiriqlar. Bu daraja o'zida uch toifadagi o'quv maqsadlarini mujassamlashtiradi:

– ko'chirish (yangi vaziyatlarni o'rganishda bilimlarni qo'llash ko'nikmasi);

– interpretasiya (masalan, qo'lga kiritilgan natijani og'zaki tushuntirib berish);

– ekstropolyatsiya (masalan, egallangan bilimlarni o'xshash vaziyatlarga ko'chirish ko'nikmasi).

3. Qo'llashga doir topshiriqlar. Bu daraja, asosan, o'quvchida amaliy ko'nikmalarni shakllantirishni nazarda tutadi (bilimlarni amaliyotda qo'llash qobiliyati):

– tushunchalarni qo'llash;

– qoidalarni qo'llash;

– nazariyalarni qo'llash va hokazo.

4. Tahlilga doir topshiriqlar. Bu daraja o'quv maqsadlarini quyidagi toifalar bo'yicha aniqlashtiradi:

– unsurlar tahlili (matnni qismlarga bo'lish, ajratish);

– munosabatlar tahlili (abzaslar o'rtasidagi aloqalarni o'rnatish);

– tamoyillar tahlili (birliklarni tizimlashtirish).

5. Sintezlashga doir topshiriqlar. Bu daraja "alohida qismlardan yaxlitini tuzish" ko'nikmasini shakllantirish bo'yicha o'quv maqsadlarini belgilaydi:

– g'oyalar sintezi (masalan, muammo echimi bo'yicha bildirilgan g'oyalarning umumlashishi);

– mulohazalar sintezi (masalan, nutqiy ko'nikmalarining shakllanganlik darajalari, mezonlarini ishlab chiqish);

– tuzilma sintezi (masalan, matn ko'rinishi – chizmasi, til birliklari yordamida nutqning ifodalanishi).

6. Baholashga doir topshiriqlar. Bunday topshiriqlar muayyan maqsad uchun u yoki bu o'quv materiallarining ahamiyatini baholash ko'nikmalarini nazarda tutadi. O'quvchi mulohazasi aniq mezonlarga tayanishi zarur. Baholash sifatida ichki bilish va ishonchlar (dalillash, mantiq) hamda tashqi mezonlar (standartlar, qoida, me'yorlar)ga tayaniladi. Mezonlarni o'quvchining o'zi aniqlashi yoki tashqi tomondan berilishi mumkin. Bunday topshiriqlar oldingi mashg'ulotlar bo'yicha o'quv natijalariga erishganligi to'g'risida xulosa chiqaradi.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida adabiyot o'qitishni samarali bo'lishiga erishish uchun amaldagi o'quv materiallarini bu boradagi muammolarni inobatga olgan holda takomillashtirish maqsadga muvofiqdir. Muhimi shuki, o'quvchida, avvalo, o'quv soati uchun ajratilgan har bir daqiqadan, darsliklarda berilayotgan har bir ma'lumotdan unumli foydalanish ko'nikma hamda malakasini shakllantirish va rivojlantirish talab etiladi. O'quvchiga taqdim etilayotgan o'quv materiallari birgina muammo yoki mavzu doirasidagina emas, balki birdaniga o'quvchida pragmatik ko'nikma va malakalarini shakllantirishga xizmat qila olsa, ko'zlangan maqsadga erishish oson bo'ladi. Masalan, o'quvchiga badiiy asarni o'qib tushunish va munosabat bildira olish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qila oladigan amaliy jihatlarni o'rgatish lozim.

G'.Hamroev ta'kidlagani kabi, o'quvchiga adabiyot o'qitishga doir biror topshiriq berishda adabiy-nutqiy ko'nikmalarni rivojlantirish barobarida imkon qadar ularda ravon nutq, mazmunli muloqot malakasini, mustaqil ishlay olish ko'nikmasini shakllantirishga erishish

darsning samaradorligini ta'minlaydi. Shu o'rinda o'quvchiga tahlil uchun berilgan mashq yoki topshiriq mazmuni oddiy xabar emas, balki hikmatlar, iboralar, tasviriy ifodalar, yashash qoidalariga teng bo'lgan xalq maqollari, xalq dostonlaridan zarur parchalar shaklida bo'lsa, bir paytning o'zida darsning ham ta'limiy, ham tarbiyaviy, ham rivojlantiruvchi maqsadlari amalga oshadi.

Bugungi kunda ta'lim jarayoniga turli yangi pedagogik texnologiyalar tatbiq qilinmoqda. Ilmiy tadqiqotlar natijasida bir qator yangi tipdagi mashq va topshiriqlar amaliyotda sinab ko'rilmogda. Jumladan, I.Davronov ning algoritmik mashqlar haqidagi fikr-mulohazalari bu boradagi yangicha yondashuvlardan biridir. Biroq ona tili o'qitishda shunday mavzular bo'ladiki, ularning ta'limida didaktik o'yinlardan ko'ra an'anaviy amaliy ishlar orqali kerakli natijaga erishish mumkin bo'ladi. Ta'kidlash kerakki, gapirishning yozishga va, aksincha, yozuvning og'zaki nutqqa ta'siri bo'lishi tabiiy. Fan-texnika qanchalik shiddat bilan rivojlanmasin, zamonu zaminlar o'zgarmasin, baribir insoniyat uchun yozma nutq masalasi hech qachon o'z mohiyatini yo'qotmaydi. Shunday ekan, bu masala hamisha ta'limning birinchi darajali muammosi bo'lib qolaveradi.

O'quvchilar badiiy asar imkoniyatlaridan mahorat bilan samarali foydalansalar, o'z fikrlarini ta'sirchan, tushunarli bayon qila olsalar, ajdodlardan qolgan boy ilmiy, badiiy merosni chuqur anglash darajasida o'z tilini bilsalar, adabiy ta'lim o'z maqsadiga erishgan bo'ladi. Buning uchun adabiyot darslarida foydalaniladigan o'quv materiallari nihoyatda puxta ishlanishi, ko'nikmalarni kompleks tarzda shakllantirish imkoniyatiga ega bo'lishi lozim. Bir paytning o'zida ham o'qib tushunish, ham munosabat bildirish, ham so'z boyligini oshirish, qolaversa, mantiqiy fikrlashga yo'naltirishga sharoit yaratish zarurati takrorlash jarayonini taqozo etadi, bu esa nutqiy mahoratni oshiradi.

O'quvchi adabiy-nutqiy malakasining shakllanishi va rivojlanishiga zamin yaratuvchi nazariy ma'lumotlarni o'qitishda topshiriqlarlardan muntazam foydalanish, bilimlarni tekshirishda esa topshiriqlar asosida o'qitish, fikrimizcha, kutilgan natijani beradi.

Bugungi adabiy ta'lim tizimida ham topshiriqlar ko'pqirrali bo'lishi kerak. Bitta topshiriqni bajarish orqali bir nechta nutqiy ko'nikmani rivojlantirishga erishish mumkin. Quyida bir namuna taqdim qilinadi:

O'quvchilarga bunday topshiriqlar berilganda ularga aforizmlar, donolar hikmatlaridan topib, ularni izohlash, munosabat bildirishga o'rgatish, shu asosda matn yaratish yoki matn tuzishda fikrni asoslash uchun qo'llash ko'nikmalarini shakllantirish mumkin. Topshiriqqa bunday yondashish darsni samarali tashkil qilish va o'quvchiga ko'proq foydali bilim, ko'nikma va malaka berishga imkoniyat yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati. SPISOK LITERATURBI (References):

1. Suyunov H. Adabiyot darslarida o'quvchilarni savol va topshiriqlar ustida ishlashga o'rgatish usullari. Ped.fan.nom. diss-ya. –T., 2005. –125 b.
2. O'zbek tilining izohli lug'ati. 5 jildlik. 4-jild. – T.: O'zME, 2004, – 150 b.
3. Hamroev G'. Umumiy o'rta ta'lim tizimida fonetika doir o'quv materiallarning metodik ta'minotini takomillashtirish. Ped. fan. fal.dok.diss. – Samarqand, 2019. – 144 b.
4. Uman A. I. Teoreticheskie osnovy texnologicheskogo podxoda v didakticheskoy podgotovke uchitelya: dis. ... d-ra ped. nauk. – Orel, 1996. – 402 s.
5. Davronov I. Algoritmik mashq va uning xususiyati. Filologiya va usuliyot masalalari. Ilmiy –uslubiy maqolalar to'plami. – Buxoro. 2010. – 188–193 b.
6. Adabiyot 7 [Matn]: 7-sinf uchun darslik / Z. I. Mirzayeva, K. Q. Djalilov. – Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2022. –8- b.